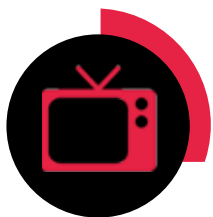

Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević

KA POZITIVNIM PRAKSAMA

IZVJEŠTAVANJE MEDIJA U 2013. GODINI O LGBT TEMAMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević
Ka pozitivnim praksama: Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama
u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2014.

naslov: Ka pozitivnim praksama: Izveštavanje medija u
2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini
autorice: Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević
saradnice: Emina Velagić, Adelita Selmić
lektura_korektura: Sandra Zlotrg
prelom_naslovnica: Lejla Huremović
izdavači: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll – Ured za
BiH, Fondacija CURE
za izdavače: Saša Gavrić, Mirela Grünther-Dečević, Jadranka Miličević

© Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE
/ autorice

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova poželjno je, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Publikacija izlazi u okviru edicije *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra Knjiga 23.

Ediciju uređuje Emina Bošnjak.

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autorica Lejle Huremović, Kristine Ljevak, Jasmine Čaušević i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovište Evropske unije.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
342.726:613.885]:316.774(497.6)(047)

HUREMOVIĆ, Lejla

Ka pozitivnim praksama : izvještavanje medija u
2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini /
Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina
Čaušević. - Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar
: Fondacija Heinrich Böll : Fondacija Cure, 2014.
- 53 str. : ilustr. ; 20 cm

O autoricama: str. 42. - Bibliografija: str. 39-40
; bibliografske i druge bilješke tekst.

ISBN 978-9958-536-15-1 (Sarajevski otvoreni
centar)
ISBN 978-9958-577-14-7 (Fondacija "Heinrich Böll")
ISBN 978-9958-0988-2-6 (Fondacija CURE)
1. Ljevak, Kristina 2. Čaušević, Jasmina
COBISS.BH-ID 20900102

Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević

KA POZITIVNIM PRAKSAMA:
IZVJEŠTAVANJE MEDIJA U 2013. GODINI O LGBT TEMAMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo, 2014.

PREDGOVOR	7
SAŽETAK	9
1. UVOD	11
1.1. Kontekst	11
1.2. Zakonski okvir medijskog izvještavanja u BiH	12
2. METODOLOŠKE NAPOMENE	15
3. OSVRT NA MEDIJSKU KULTURU – ZAŠTO JE VAŽNO ANALIZIRATI	19
4. ANALIZA MEDIJSKOG SADRŽAJA	21
4.1. Mediji i statistika	21
4.2. Nema lijeka za staru boljku	27
4.3. Različita TV lica istog događaja i druge pozitivne TV prakse	28
4.4. Dobri dani novinarstva, i dalje	33
4.5. Bizzar	34
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	36
5.1. Opšti zaključci istraživanja	36
5.2. Posebne preporuke	37
6. LITERATURA	39
O AUTORICAMA	41
DODATAK: RJEČNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA	42

Fondacija Heinrich Böll, Ured za Bosnu i Hercegovinu, zajedno sa partnerskim organizacijama Sarajevskim otvorenim centrom i Fondacijom CURE provodi projekat, koji finansira Evropska unija, pod nazivom Coming out! Zagovaranje i zaštita prava LGBT osoba. Glavni cilj projekta jeste zagovaranje i zaštita prava jedne od najranjivijih, diskriminiranih i nevidljivih grupa u bh. društvu – LGBT osoba. Jedan od ciljeva projekta jeste i mapiranje konkretnih uzroka homofobije, njezino smanjivanje i, u konačnici, podrška razbijanju. Iako je poseban fokus usmjeren na senzibilizaciju državnih službenika_ca koji rade u sektoru unutrašnjih poslova, pravosuđa, zdravstva i obrazovanja, te novinara_ki i predstavnika_ca organizacija civilnog društva, značajan dio projekta predstavljaju različita istraživanja, te regionalna konferencija o LGBT pravima u BiH. U sklopu projekta organiziraju se mnogobrojne i različite aktivnosti kao što su obuke, okrugli stolovi, zagovaračke i medijske kampanje, a sve to u svrhu povećanja vidljivosti društveno relevantnih LGBT pitanja.

Budući da je praćenje medijskog izvještavanja o LGBT temama jedna od važnih aktivnosti, autorice su uradile ovu analizu, koristeći svoja prethodna iskustva iz 2011. i 2012. godine.¹ Monitoring medijskog izvještavanja tokom 2013. godine, koji je pred vama, razlikuje se od prethodna tri jer se proširuje medijski prostor za analizu, tako da u ovoj publikaciji, pored štampanih medija, pokazujemo na koji način se i ostali mediji – televizija, radio i online mediji – bave LGBT pitanjima.

Na posredan način ova analiza upotpunjuje i pet studija koje su, također, nastale u okviru istraživačkog dijela projekta Coming out! Zagovaranje i zaštita prava LGBT osoba, a koje su ukazale na različite aspekte problema sa kojima se LGBT osobe susreću u pravosudnom,² obrazovnom³ ili zdravstvenom sektoru,⁴ i koje su pokazale

---

1 Lejla Huremović. LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini. U: Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava, Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevo, 2011.; Maša Durkalić. Analiza medijskog izvještavanja o seksualnim manjinama. U: Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile, 2012) Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak. (2012) Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

2 Amar Numanović et al. (2013) *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Pravosuđe*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

3 Ivana Dračo et al. (2013) *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

4 Jasmina Čaušević et al. (2013) *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Zdravstvo*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

kakva je situacija kad su u pitanju unutrašnji poslovi⁵ ili političke partije⁶ u Bosni i Hercegovini. Disfunkcionalnost društveno-političkog sistema, marginalizacija i diskriminacija LGBT osoba na specifičan način obrušava se na LGBT osobe i u svakom od ovih sektora, reflektujući i perpetuirajući prakse isključivanja ili ograničavanja na više ili manje očigledne načine.

Autorice

-
- 5 Mia Čustović, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013) *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Unutrašnji poslovi*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll - Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- 6 Dragana Rašević et al. (2013) *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Političke partije*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll - Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

Analiza koja je pred vama još jedna je u nizu publikacija u okviru projekta Coming out! Zagovaranje i zaštita prava LGBT osoba, koji finansira Evropska unija, a realizuju ga Fondacija Heinrich Böll, Ured za Bosnu i Hercegovinu, zajedno sa partnerskim organizacijama Sarajevskim otvorenim centrom i Fondacijom CURE. Ova analiza Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini doprinosi kontinuiranom praćenju medija koje Sarajevski otvoreni centar provodi već treću godinu zaredom. Monitoring medijskog izvještavanja tokom 2013. godine razlikuje se od prethodna tri jer se proširuje medijski prostor za analizu, tako da se u ovoj publikaciji, pored štampanih medija, pokazuje na koji način se i ostali mediji – televizija, radio i online mediji – bave LGBT pitanjima.

U uvodnom dijelu se skreće pažnja na neke rezultate istraživanja koji su pokazali kako LGBT osobe vide rad medija kada je u pitanju pisanje o njima i njihovim potrebama i problemima, kao i na zakonski okvir koji uređuje medijski prostor u BiH, te na politike društvenih prilika u kojima se izvještava o ovoj marginalizovanoj i ranjivoj grupi. U metodološkim napomenama opisan je način rada na ovom istraživanju i predstavljen materijal koji su autorice podvrgle dekonstruisanju. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je predstaviti medijsku sliku u 2013. godini kada su LGBT teme u pitanju, te kroz paralelnu analizu profesionalno najreprezentativnijih i najmanje profesionalnih i etičkih medijskih objava pokazati koje su to dobre, odnosno loše novinarske prakse. Cilj je, također, bio predložiti i moguće smjernice za prevazilaženje negativnih profesionalnih praksi u medijskom izvještavanju u BiH. Kroz osvrt na medijsku kulturu dati su odgovori na pitanje zašto je važno analizirati medijske sadržaje vezane za marginalizovane grupe. Centralni dio analize predstavlja komparativni prikaz najpozitivnijih i najnegativnijih primjera medijskog izvještavanja, uz argumentovano iznošenje pozitivne odnosno negativne kritike materijala. Na kraju se nalaze opšti zaključci kojima se daje cjelokupna slika situacije u poređenju sa situacijom iz prethodnih godina, kao i specifične preporuke za svaki od analiziranih medija koji bi mogli da pomognu novinarkama i novinarima da unaprijede svoj rad.

Sveukupno, u praćenju dnevnoj i periodičnoj štampi, na internetu, radiju i televiziji, od januara do decembra 2013. godine pojavilo se 1415 medijskih objava. U štampanim medijima ukupno je objavljeno 799 tekstova, na televiziji je bilo 104 priloga, na portalima je objavljeno 508 tekstova, dok su na radiju bila samo 4 priloga vezana za LGBT pitanja. Na ovom mjestu napominjemo da su se LGBT teme pojavljivale i na nekim drugim online portalima, te televizijama i televizijskim emisijama koje nisu bile unaprijed označene za medijski monitoring.

Uopšteni zaključak bio bi da se, i pored mnogobrojnih neetičnih i neprofesionalnih primjera izvještavanja, otvorio prostor za optimizam, jer se broj medijskih objava o LGBT relevantnim temama značajno povećao u odnosu na prethodnu godinu, a u načinu pisanja novinara_ki čita se dosljednost u bavljenju LGBT temama, te istraživački pristup koji rezultira kvalitetnijim člancima.

Iako su se ove godine prvi put pratila izvještavanja televizija, radiostanica i web-portala, ohrabruje veliki broj njihovih medijskih objava, posebno na internetu. Treba pohvaliti domaće TV kuće koje su, sve zajedno, više od dva sata svog prostora (preko 120 minuta) posvetile LGBT temama, vrijeme koje nije zanemarivo kada se uporedi sa minutažom koju dobijaju druge manjinske grupe. S obzirom na to da se štampani mediji prate već treću godinu zaredom, imamo preciznu sliku o tome da se broj tekstova povećava: u odnosu na prošlu godinu, broj štampanih priloga porastao je za 277, te je u skladu s tim u porastu i pisanje o temama iz BiH i pozitivni tekstovi (u prošloj godini bilo ih je samo 28, dok ih je ove godine čak 173).

U ovom dijelu kratko ćemo se osvrnuti na neke rezultate istraživanja koji su pokazali kako LGBT osobe vide rad medija kada pišu o njima i njihovim potrebama i problemima, na zakonski okvir koji uređuje medijski prostor u BiH, te na politike društvenih prilika u kojima se izvještava o ovoj marginalizovanoj i ranjivoj grupi.

1.1. Kontekst

U istraživanju *Brojevi koji ravnopravnost znače*⁷ provedenom pola godine prije ovog medijskog istraživanja, Sarajevski otvoreni centar ukazao je na činjenicu da 74% ispitanika_ca (uzorak je bio 545 osoba) smatra da je jako važno raditi medijske kampanje u svrhu informisanja i senzibiliziranja opšte javnosti o pravima LGBT osoba, te da čak 77% ispitanih osoba smatra da je neophodno raditi sa medijskim kućama, u svrhu poboljšanja profesionalnog izvještavanja o LGBT temama, odnosno da gotovo 8 od 10 LGBT osoba nije zadovoljno kako ih mediji predstavljaju i na koji način se bave društvenim temama koje njih posebno zanimaju. Ova analiza će pokušati da dekonstruiše uzroke ovako rasprostranjenog nezadovoljstva lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* osoba⁸ kada je medijsko izvještavanje u pitanju.

Pored prikazivanja detaljne statistike vezane za izvještavanje svakog posebnog medija, te analize sadržaja tih izvještavanja, posredni cilj ove analize bio je ispitati i to da li mediji i na koji način utiču jedan na drugi, prate li pozitivne trendove, te da li broj objavljivanja pozitivnih tekstova u medijima, tj. izvještavanja, povećava afirmaciju LGBT tema u medijskom prostoru. Osnovni cilj našeg istraživanja bio je predstaviti medijsku sliku u 2013. godini kada su LGBT teme u pitanju, kroz paralelnu analizu profesionalno najreprezentativnijih i najmanje profesionalnih i etičkih medijskih objava pokazati koje su to dobre, odnosno loše novinarske prakse te na osnovu toga predložiti i moguće smjernice za prevazilaženje negativnih profesionalnih praksi u medijskom izvještavanju u BiH.

Da bi se dodatno razumio kontekst u kojem djelujemo, trebalo bi krenuti od pi-

7 Jasmina Čaušević (2013) *Brojevi koji ravnopravnost znače - Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

8 Riječ se koristi sa zvjezdicom da bi se označio čitav spektar trans* identiteta (transrodni, transvestitski, transeksualni itd.) koji nisu ograničeni samo na trans žene i trans muškarce. Unutar trans* zajednice, transeksualnost nije dijagnoza (kao u medicinskom diskursu), već identitet.

tanja institucionalizirane diskriminacije, koja predstavlja društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći – jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija itd. – koje favoriziraju jednu grupu ili jedan sistem vrijednosti naspram drugih. Ova analiza će pokušati da odgovori na pitanja kada i zašto mediji u svojim sadržajima podstiču netrpeljivost i neravnopravnost? Da li se institucije koje regulišu rad medija ali i sami građani suprotstavljaju negativnim medijskim praksama? Na koji način mediji izvještavaju o diskriminaciji i mogućnostima za njeno suzbijanje? Odgovor na posljednje pitanje našle smo u tekstu *Mediji i diskriminacija*, gdje piše da „mediji mogu širiti saznanja o neprihvatljivim praksama i slučajevima diskriminacije, dati glas žrtvama diskriminacije, tražiti odgovore i time podstaći nadležne službe da rade svoj posao. Na taj način mediji mogu postati važan generator ostvarivanja načela jednakosti i jednakih mogućnosti u društvu. Odluka o tome da li će neki medij obraćati pažnju na različite vrste i dimenzije diskriminacije sastavni je dio uredničke politike svakog medija. Iako se možda podrazumijeva, ta je odluka na probi već kod izbora novinara, novinarskog žanra, količine prostora, rubrike, termina objave, naslova i niza drugih uredničkih odluka kada je riječ o temi koja se tiče diskriminacije.“⁹

1.2. Zakonski okvir medijskog izvještavanja u BiH

Kada je riječ o medijima, njihovoj pravnoj regulaciji i zakonodavnom okviru u kojem djeluju, Vladana Vasić u tekstu *Medijsko pravo*¹⁰ naglašava kako postoje dva naizgled suprotstavljena koncepta – s jedne strane je sloboda medija, čije se poštovanje i očuvanje smatra ključnim za dobrobit demokratije, a s druge strane je i koncept ljudskih prava i potreba da se osigura njihova zaštita prema najvišim mogućim standardima. Na državi je odgovornost da osigura zakonski okvir koji će uskladiti ovu dinamiku i pružiti ravnotežu između ova dva interesa.

U *Izveštaju u sjeni za Bosnu i Hercegovinu, Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope*,¹¹ iz 2012. godine nabrojani su zakoni koji regulišu medijski zakonski okvir BiH. Kao članica Vijeća Evrope, naša zemlja je prihvatila sve međunarodne konvencije o ljudskim pravima tako da su one postale sastavni

9 *Mediji i diskriminacija*. U: Lejla Huremović (priredila, 2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarku i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 81.

10 Vladana Vasić, *Medijsko pravo*. U: Lejla Huremović (priredila, 2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarku i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 70

11 *Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izveštaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu* (2012) Sarajevo. Parafrazirane stranice 5-6. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_U_SJENI.pdf

dio domaćeg prava, što potvrđuje *Ustav BiH* i ustavi oba entiteta. *Ustav BiH* je u članu koji se tiče ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 2., stav 2.) zagarantovao najviši nivo ljudskih prava i sloboda, među kojima i pravo na slobodu izražavanja. Da bi se ova ustavna odredba mogla primjenjivati u praksi i da bi se stvorio neophodan pravni okvir koji bi omogućio novinarima_kama da profesionalno i samostalno rade, visoki predstavnik je 1999. godine donio *Odluku o slobodi informisanja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu* (Službeni glasnik BiH, 14/99.). Ustavi dva entiteta također sadrže takve garancije. *Ustav Federacije BiH* u članu 1. garantuje osnovne slobode u koje ubraja „slobodu govora i štampe, te slobodu savjesti i uvjerenja“. *Ustav Republike Srpske*, u članu 25., navodi da je „zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja“.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama BiH (PS BiH, broj 57/00.) informaciju shvata kao dobro koje pripada svim građanima i građankama, a ne kao privilegiju vlasti, i propisuje da su vlasti dužne građanstvu dati na uvid svaku informaciju. Izuzetak od pružanja informacija moguć je samo nakon preciznog utvrđivanja da li objavljivanje informacije više koristi ili šteti javnosti. Na entitetskom nivou također postoje zakoni o slobodnom pristupu informacijama, koji su usklađeni sa državnim.

Zakon o komunikacijama BiH (Službeni glasnik BiH, brojevi 31/03. i 75/06.), u članu 4. definiše regulatorne principe emitovanja i telekomunikacija, gdje piše da oni obuhvataju „zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja općeprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i pristranosti.“ U ovom kontekstu važni su i *Zakon o osnovama javnog RTV sistema* i *Zakon o javnom RTV servisu BiH* (Službeni glasnik BiH, 37/05.) iz 2005. godine. Prvi se odnosi na uređenje odnosa između tri javna RTV servisa (RTV BiH, RTV Federacije i RTV RS) i zajedničkog subjekta – Korporacije javnih RTV servisa, a drugi ima u nadležnosti, između ostalog, i davanje smjernica za prilagođavanje programa u odnosu na konstitutivne narode i sve ostale građane. Zaštitu od klevete u BiH regulišu *Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH* (Službene novine Federacije BiH, 59/02.), *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske* (Službeni glasnik RS-a, 37/01.) te *Zakon o zaštiti od kleveta Distrikta Brčko* (Službeni glasnik Distrikta Brčko, broj 0-02-022-213/03.).

U spomenutom tekstu *Medijsko pravo*, autorica kroz pravni diskurs objašnjava dinamiku između govora mržnje i slobode izražavanja. „Izraz govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, opravdavaju ili podstiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama“.¹² Govor mržnje u zakonodavstvu BiH regulisan je *Krivičnim zakonom Federacije BiH* (član 363.) i *Kri-*

12 Vladana Vasić, *Medijsko pravo*. Str. 76.

vičnim zakonom Brčko Distrikta (član 357).

Što se elektronskih medija tiče, zakon koji je nadležan za regulisanje oblasti komunikacija jeste *Zakon o komunikacijama BiH* i on navodi Regulatornu agenciju za komunikacije kao mjerodavno tijelo u ovoj oblasti, te definiše njene dužnosti i postavlja veoma čvrst osnov za njenu nezavisnost utvrđivanjem regulatornih principa emitovanja i telekomunikacija. Dužnosti Regulatorne agencije za komunikacije nabrojane su u članu 37. *Zakona o komunikacijama BiH*.

Kodeksi profesionalne etike novinarstva u BiH postoje na nivou Regulatorne agencije za komunikacije, Vijeća za štampu u BiH i na nivou pojedinih novinarskih asocijacija, koji propisuju etičke standarde profesionalnog novinarstva u medijima. Na nivou RAK-a na snazi je *Kodeks o emitiranju RTV programa*, a na nivou Vijeća za štampu *Kodeks za štampu*. U oba ova kodeksa u početnim odredbama definišu se opšti principi profesije i navode se pravo na informisanje, sloboda izražavanja i zabrana diskriminacije, a također se određuju i pitanja istine, objektivnog i nepristrasnog i fer izvještavanja.

Završavamo ovaj dio uz konstataciju da zabrana diskriminacije važi za javne organe, privatni sektor i fizička lica u svim oblastima, dok su zakonom naročito izdvojene oblasti poput zapošljavanja, radnih odnosa, socijalne i zdravstvene zaštite, stručnog usavršavanja, pravosuđa, stanovanja, javnog informisanja i medija, jednako učešća u javnom i kulturnom životu, porodice, itd. Dakle, mediji su podjednako važan segment jednog društva kao i svi ostali nabrojani, a kroz analizu će se pokazati da su neki od njih upravo mjesta na kojima se diskriminacija vrši. Nasreću, ima i onih medija, a njihov broj nije mali, koji promoviraju prava, kulturu i relevantna društveno-politička pitanja LGBT osoba u BiH, regiji i svijetu.

2. METODOLOŠKE NAPOMENE

Kako smo pratile različite medije – televiziju, radio, štampane i online medije – osnovna jedinica analize bila je medijska objava specifična za svaki medij – prilog ili tekst. S obzirom da cilj nije bila detaljna analiza sadržaja medijskog izvještavanja, svu sakupljenu građu nismo mogle dekonstruisati prema metodologiji koju su razvili Dragana Dardić i Davor Marko u *Analizi medijskih sadržaja*. Nadamo se da će ogromna količina materijala koju smo sakupile poslužiti kao građa za neku narednu analizu koja bi primjenom ove metodologije pružila precizne podatke o izvorima, vrijednostima sadržaja i medijskom jeziku koji se koristi u objavama.

Kako je osnovni cilj našeg istraživanja bio predstaviti medijsku sliku u 2013. godini kada su LGBT teme u pitanju, te kroz uporednu analizu profesionalno najreprezentativnijih i najmanje profesionalnih i etičkih medijskih objava pokazati koje su to dobre i loše novinarske prakse pisanja, monitoring tim, koji su činile autorice analize i saradnice, odredio je koje su to profesionalno i etički poželjne prakse pisanja, a koje nisu. Ove dogovorene prakse oslanjale su se na preporuke koje su već date u ranijim medijskim analizama.¹³

Ukratko, ovo su bili parametri ocjenjivanja tekstova:

da se LGBT osobe prikazuju po istom principu kao i heteroseksualne – kroz svoja interesovanja, profesije, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz svoju seksualnost

da se, kada se piše o pravima LGBT osoba, mora imati uvijek u vidu zakonska regulativa koja se odnosi na seksualnu orijentaciju, jer u BiH postoje zakoni koji zabranjuju svaki vid diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i neophodno je da novinari_ke znaju za to i da ne podržavaju, implicitno ili javno, diskriminatorne stavove

da je jezik kojim se pišu tekstovi vezani za LGBT teme politički korektan¹⁴

da se ilustracije tekstova ne biraju tendenciozno i u namjeri da se tema prikaže u zabavnom, šokantnom ili seksualiziranom svjetlu

da tekstovi koji se bave dešavanjima u BiH budu posebno pažljivo analizirani, jer iako dešavanja u regiji jesu značajna i za BiH, posebno ona koja se tiču društvenih pitanja, pravnih aspekata i ideologije koja je za ili protiv LGBT zajednice, trebalo bi afirmisati pisanja o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT ljudi u našoj zemlji.

¹³ Vidi fusnotu 1.

¹⁴ Više o *Uputama za korištenje senzitivnog jezika i politički korektne terminologije* i drugim temama koje su važne za struku, pogledati u publikaciji: Lejla Huremović (priredila, 2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 106–111.

Sve ovo nam je u konačnici pomoglo da ostvarimo i drugi cilj koji se ticao predlaganja mogućih smjernica za prevazilaženje negativnih profesionalnih praksi u medijskom izvještavanju u BiH.

Od januara do decembra 2013. godine pratila se dnevna i periodična štampa, internet, radio i televizija. Media plan institut je radio press kliping od 1. januara do 23. marta 2013. godine, a Kliping BH radio je praćenje i obradu tekstova iz medija i svakodnevno dostavljao podatke koji su relevantni za analizu od 23. marta do 31. decembra 2013. godine.

Čije materijale smo imale pred sobom i koliko ga je bilo, pogledajte u tabelama koje slijede. Napominjemo da su se LGBT teme pojavljivale i u nekim drugim medijima koji nisu bili označeni unaprijed da se prate, poput online portala depo.ba, ili Face televizije.

U štampanim medijima ukupno je objavljeno **799 tekstova**.

<p>Večernji list – 94 (11,76) Slobodna Dalmacija – 2 (0,25) Nezavisne novine – 72 (9,1) Magazin Dani – 49 (6,13) Slobodna Bosna – 14 (1,75) Večernje novosti – 37 (4,60) Press Republike Srpske – 55 (6,85) Dnevni list – 104 (13,1) Dnevni avaz – 91 (11,39) Glas Srpske – 47 (5,88) Euro Blic – 115 (14,40) Oslobođenje – 93 (11,64) Gracija – 4 (0,50) Start – 7 (0,88) Grazia – 2 (0,25) Express – 9 (1,13) Busines Magazine – 1 (0,13) Magazine – 1 (0,13) Urban Magazine – 1 (0,13) Novi reporter – 1 (0,13)</p>	<p>Svijet: 279 Regija: 347 BiH: 173 *28 pozitivnih vezanih za BiH, tj. 16,19%</p>
	<p>Pozitivni: 151 Neutralni: 566 Negativni: 82</p>

Na televiziji je bilo ukupno **104 priloga**.

Al Jazeera – 18 (17,3) Alternativna TV – 4 (3,84) BHTV1 – 9 (8,65) FACE TV – 7 (6,73) HAYAT – 10 (9,62) Pink TV – 5 (4,81) FTV – 28 (26,92) BN – 1 (0,96) RTRS – 9 (8,65) TV1 – 5 (4,81) TV Alfa – 4 (3,85) OBN – 2 (1,93) TVSA – 2 (1,93)	Svijet: 14 Regija: 62 BiH: 28 *12 pozitivnih vezanih za BiH, 42,86%
	Pozitivni: 42 Negativni: 8 Neutralni: 54

Na portalima koje smo pratile objavljeno je **508 tekstova**.

24sata.info – 37 (7,28) Abramedija.info – 1 (0,2) Avaz.ba - 7 1,37 Banjalukain.com -1 (0,2) Bih-x.info – 1 (0,2) Bljesak.info – 57 (11,23) Depo.ba – 11 (2,16) Klix.ba – 56 (11,02) Muskiportal.com – 8 (1,57) Nezavisne.com – 50 (9,84) Oslobodjenje.ba – 12 (2,36) Radiosarajevo.ba – 104 (20,47) Source.ba –28 (5,52) Sutra.ba – 15 (2,95) Tip.ba – 25 (5%) Vijesti.ba – 78 (15,35) Banjaluka.com – 1 (0,2) Depo.ba – 15 (2,95) Mojevijesti.ba – 1 (0,2)	Svijet: 96 Regija: 218 BiH: 194 *53 pozitivna vezana za BiH, 27,32%
	Pozitivni: 70 Negativni: 29 Neutralni: 409

Na radiju (BH radio, Radio Sarajevo, Federalni radio, Radio DW) bile su samo **4 objave** u emisijama. Kada se svi ovi mediji saberu, raspolagale smo materijalom koji je sadržavao **1415 medijskih objava** u 2013. godini.

Ova analiza se u svom najvećem dijelu zasniva na kvantitativnoj metodologiji. Ipak, kako smo željele da ukažemo na neke najbolje i najlošije primjere medijskog izvještavanja, poslužile smo se i kvalitativnom metodom studije slučaja. Analiza se djelimično oslanja na prethodna istraživanja izvještavanja medija o LGBT temama,¹⁵ s tim da se ovdje proširuje spektar medija, pa uz štampane medije, prikazuje se i presjek stanja u domenu televizije, radija i online medija.

---

15 Vidi fusnotu 1.

3. OSVRT NA BH. MEDIJSKU KULTURU - ZAŠTO JE VAŽNO ANALIZIRATI¹⁶

Potrebno je kontinuirano pratiti i analizirati medije, jer pojedini mediji prepoznaju realne probleme sa kojima se pripadnici_e marginalizovanih grupa suočavaju i aktivno o tome izvještavaju, doprinoseći tako ne samo većoj vidljivosti ovih grupa nego i njihovom pozicioniranju u javnom i političkom životu. U vremenu komercijalizacije i tabloidizacije medijskog prostora, od suštinske je važnosti promovisati etičke i profesionalne standarde izvještavanja i koncept društveno odgovornog novinarstva i ne dozvoliti da politički i ekonomski centri moći presudno utiču na kreiranje medijskih sadržaja. Mediji, odnosno novinari i novinarkе, često su jedina spona između predstavnika_ca različitih marginalizovanih i ranjivih grupa. Profesionalnost novinarskog pisanja, etičnost i odgovornost pomjeraju društvo u kojem živimo ka prostoru veće tolerancije.

Da odnos nije jednostran, te da udruženja ili grupe ljudi koje se bave zaštitom prava neke marginalizovane grupe mogu pozitivno uticati na kreiranje medijske slike pokazuju sljedeća dva primjera. U cilju promovisanja vrijednosti za koje se zalaže Helsinški parlament građana Banja Luka, na primjer, ustanovljena je nagrada *Srđan Aleksić*. Isto je imao na umu i Sarajevski otvoreni centar kada je pokrenuo svoju nagradu za etičko izvještavanje o LGBT temama 2013. godine.

Postoji nekoliko značajnih karakteristika koje oblikuju rad medija danas u BiH, a o kojima se govori i u posljednjim izvještajima koji su se bavili radom medija i medijskim slobodama u BiH:¹⁷

fragmentiranost medijskog tržišta

pojačani politički i ekonomski pritisci na novinare i novinarkе i ugrožavanje slobode izražavanja

pad kvaliteta novinarstva

promjene kroz koje prolaze tzv. stari ili klasični mediji.

Jedna od bitnih karakteristika današnjeg medijskog djelovanja ogleda se i u promjenama kroz koje prolaze tzv. stari, tradicionalni mediji (štampa, televizija, radio) izazvanim pojavom novih informaciono-komunikacionih tehnologija. Ako žele da opstanu, stari mediji su prinuđeni da se prilagođavaju novim trendovima. Iako u BiH televizija i dalje primat drži, i ona se, kao svi stari mediji, polako, ali sigurno mijenja. Ova promjena ogleda se, prije svega, u promjeni dosadašnjeg dominantnog modela komuniciranja "jedan prema mnogima" koji je podrazumijevao jedan emisioni centar, s jedne strane, i manje-više pasivnu masovnu publiku, s druge strane. To se

¹⁶ Ovaj dio se direktno oslanja na Davor Marko i Dragana Dardić. *Analiza medijskih sadržaja*.

pojavom medija (online mediji, web-sajtovi i portali, društvene mreže) značajno promijenilo, jer je sada *pasivnoj publici* omogućeno ne samo da prima, nego i da daje i razmjenjuje informacije. Online mediji pružaju veću slobodu izražavanja koju novinari_ke ne koriste, te umjesto da pišu autorske tekstove oslanjaju se na prepisivanje.¹⁸

Iako bi, vodeći se ovom logikom, trebalo da na internetu postoji više afirmativnijih tekstova, mi smo se kroz našu analizu suočile sa činjenicom da je najveći broj online tekstova neutralne vrijednosti i da je u pitanju čisto prenošenje tuđe vijesti. Ovo određenje neutralnosti moglo bi se problematizirati, jer smo mi uzimale u obzir i trud koji se uložio u pisanje vijesti, tj. izostanak komentara novinara_ke.

*Šest je glavnih novinskih kuća na tržištu: Dnevni avaz, Dnevni list, Oslobođenje, Nezavisne novine, Glas Srpske i Večernji list. Najuticajniji sedmični politički magazini su Dani, Slobodna Bosna i Reporter.*¹⁹

Imajući u vidu uticaj ovih medija, bilo bi korisno za LGBT zajednicu u BiH da se u njima pojave uređivačke politike koje prepoznaju značaj neselektivne borbe za ljudska prava, te da izvještavaju u skladu sa tom etikom. Sarajevskom otvorenom centru posebno je drago da je Magazin Dani prepoznat kao jedan od najuticajnijih i što je upravo u ovom magazinu prisutna višegodišnja kontinuirana i jasno određena uređivačka politika kada je o pisanju o LGBT i ostalim manjinskim grupama riječ.

---

18 Isto, str. 16.

19 Izvor: Nataša Tešanović (uredila, 2012) *Balkanski medijski barometar: Bosna i Hercegovina 2011*, str. 28. Dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09053.pdf>

4. ANALIZA MEDIJSKOG SADRŽAJA

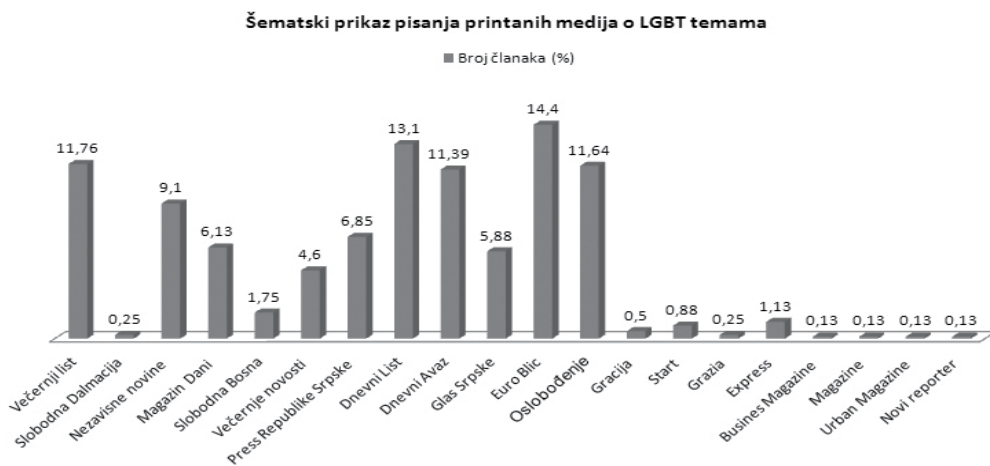
Ovaj dio donosi pregled statističkih podataka vezanih za 20 štampanih medija (dnevne novine, sedmični i mjesečni magazini), informativne emisije 13 televizijskih stanica, 20 portala te informativne emisije 4 radiostanice. Dalje se u poglavlju analiziraju pozitivne i negativne prakse medijskog izvještavanja, te se daju posebni osvrti na pojedine medije i teme. Na kraju ovog dijela poentiraju se mjesta koja su značajna i za pozicioniranje naše analize, ali i za novinarsku profesiju.

4.1. Mediji i statistika

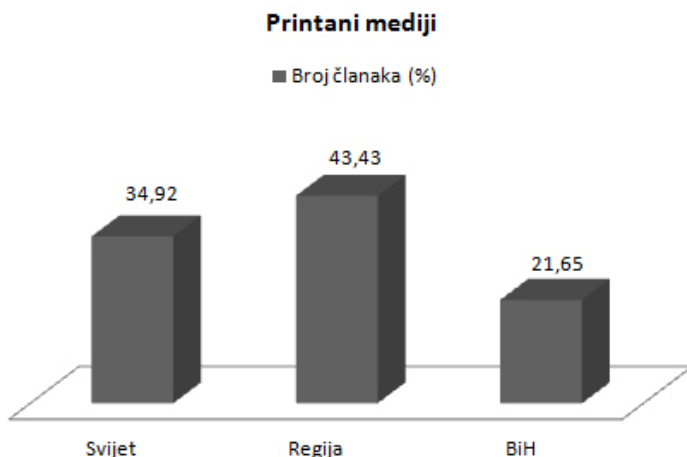
U ovom dijelu ćemo predstaviti statističke podatke koji se tiču svakog medija pojedinačno i konkretno. S obzirom da je radio, kao medij, imao samo 4 objave o LGBT temama, u ovom dijelu ga nismo uzele u obzir.

4.1.1. Štampani mediji u BiH

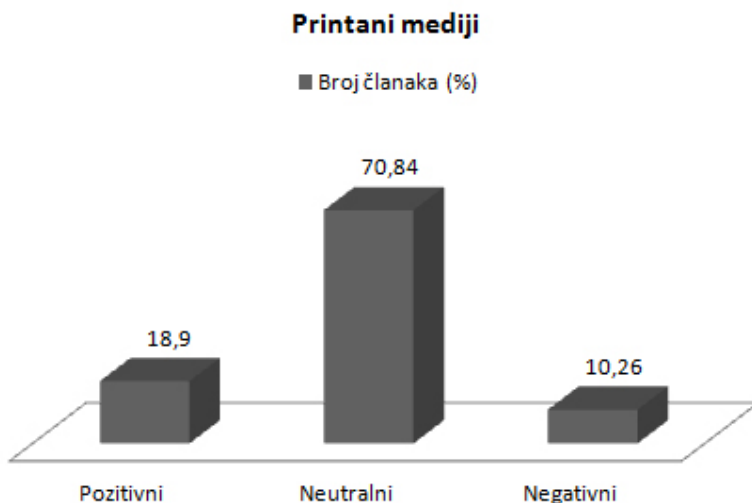
Pratile smo jedanaest dnevnih novina i devet sedmičnih/mjesečnih magazina. Od ukupnog broja objavljenih tekstova u štampanim medijima (799 članaka), dnevne novine koje su najviše izvještavale o LGBT temama su: Euro Blic – 115 (14,40), Dnevni list – 104 (13,1), Oslobođenje – 93 (11,64), Večernji list – 94 (11,76) i Dnevni avaz – 91 (11,39), dok su se među sedmičnim magazinima izdvojili Magazin Dani – 49 (6,13) i Slobodna Bosna – 14 (1,75). Detaljan šematski prikaz pisanja štampanih medija možete pogledati na sljedećem grafikonu:

Najviše se izvještavalo o dešavanjima u regiji. Najveći broj vijesti objavljen je za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Budva, Podgorica), o zabranjenoj paradi u Srbiji (Beograd), te o referendumu u Hrvatskoj. Od ukupnog broja objavljenih članaka, 347 (34,92 %) ticala su se vijesti iz regije, 279 (43,43 %) iz svijeta, dok se o događajima vezanim za BiH pisalo u 173 članka (21,65 %).

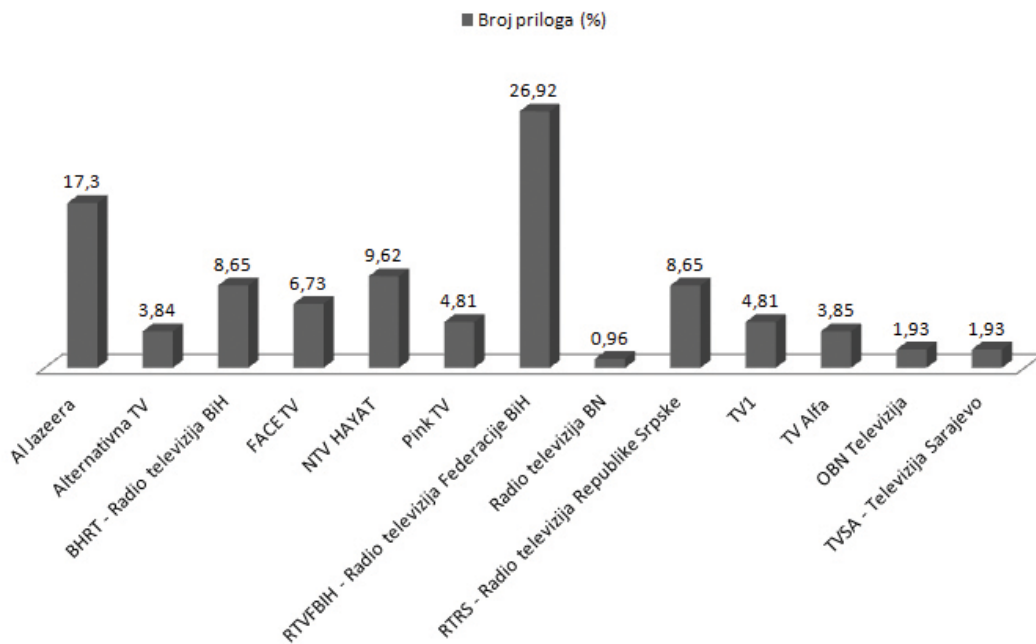
Najveći broj tekstova su bili neutralni (566 – 70,84 %), zatim pozitivni (151 – 18,90 %), te negativni (82 – 10,26 %). Od izuzetne je važnosti podatak da se broj pozitivnih tekstova povećao, dok se broj negativnih smanjio, što je jasan pokazatelj napretka kvaliteta izvještavanja o LGBT pitanjima i temama.

4.1.2. Televizije u BiH

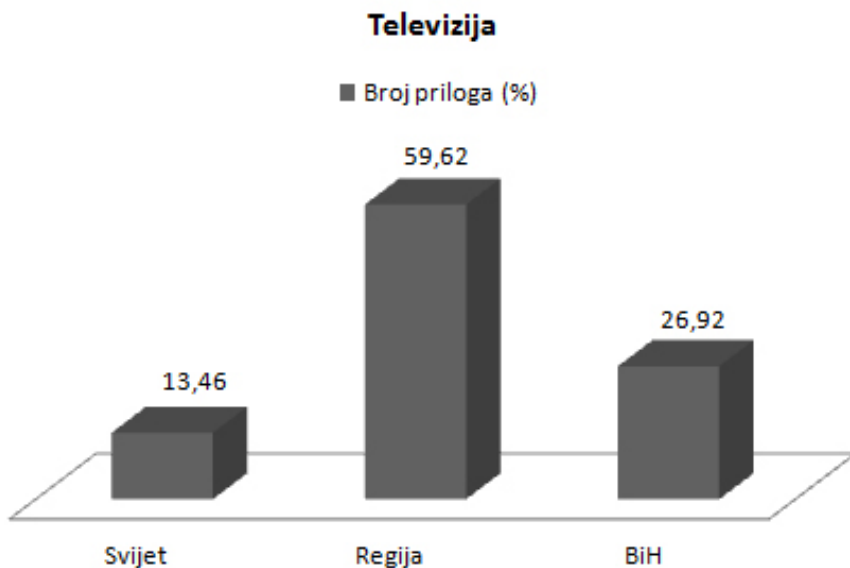
Pratile smo određene emisije 13 televizijskih stanica (pratio se samo informativni program – vijesti i dnevници). Od ukupnog broja objavljenih priloga (104) najviše je izvještavala Federalna televizija (28 – 26,92 %), zatim Al Jazeera sa 18 priloga (17,3 %), te NTV Hayat (18 – 9,62 %), dok su ostale televizije imale ispod deset priloga u godini koju smo pratile.

Šematski prikaz izvještavanja o LGBT temama - TV

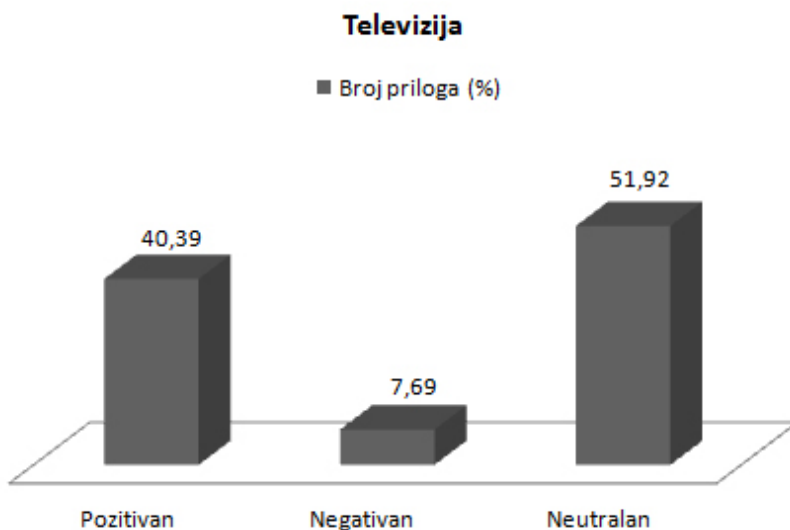

Kada je riječ o geografskoj odrednici izvještavanja, i na televiziji su se najviše prenosile vijesti iz regije. Ipak, postotak izvještavanja o relevantnim dešavanjima iz BiH veći je u poređenju sa štampanim medijima.

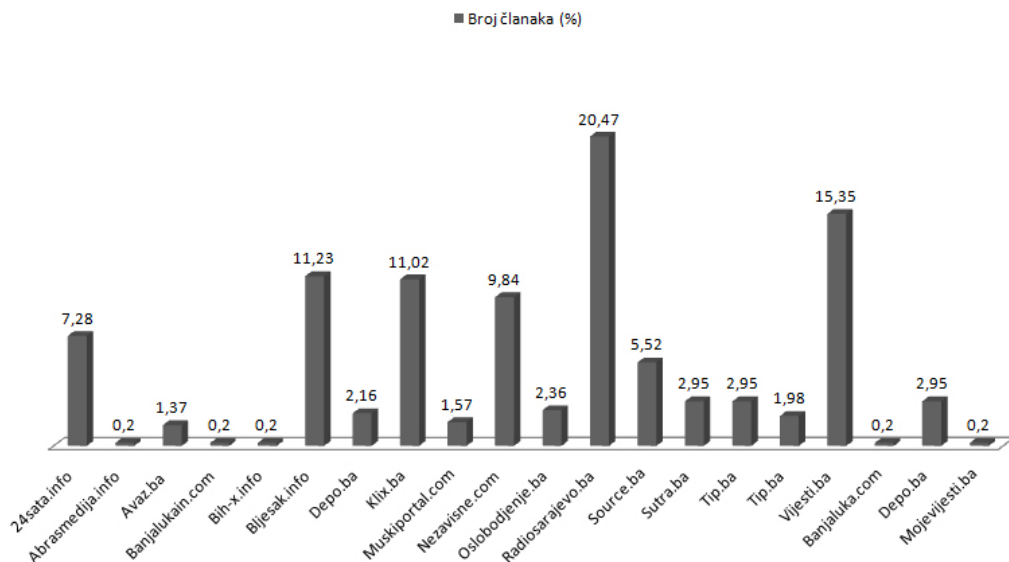
Također, na televiziji je prikazan veći broj pozitivnih priloga, nego što je to slučaj sa pozitivnim člancima u štampanim medijima.

4.1.3. Online mediji u BiH

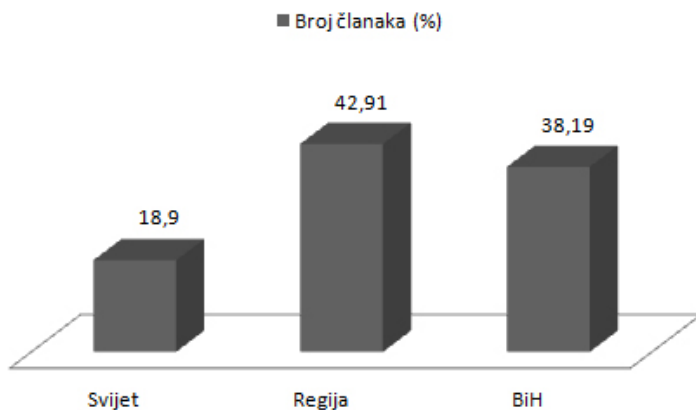
Pratile smo 20 portala. Od ukupnog broja članaka u online medijima (508) najviše je izvještavao portal radiosarajevo.ba (104 članka – 20,47 %), zatim vijesti.ba (78 članaka – 15,35 %), bljesak.info (57 – 11,23 %) i klix.ba (56 – 11,02 %).

Šematski prikaz izvještavanja o LGBT temama - Online mediji

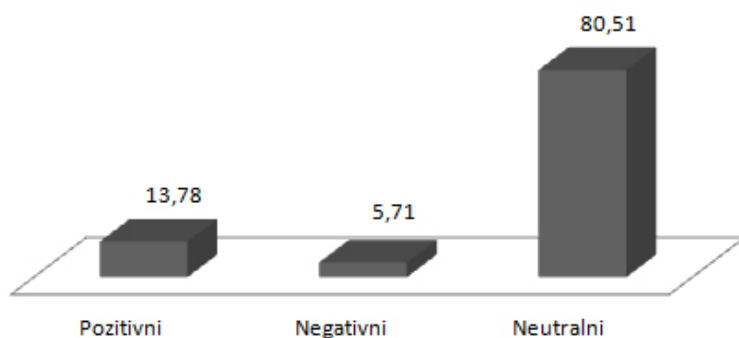
Kada je u pitanju geografska zastupljenost, u online medijima ista je situacija kao sa televizijom – najviše se izvještavalo o dešavanjima u regiji, pa u našoj zemlji, pa u svijetu. Napominjemo da u štampanim medijima izvještavanje iz BiH zauzima najmanje medijskog prostora.

Online mediji

Online mediji

■ Broj članaka (%)

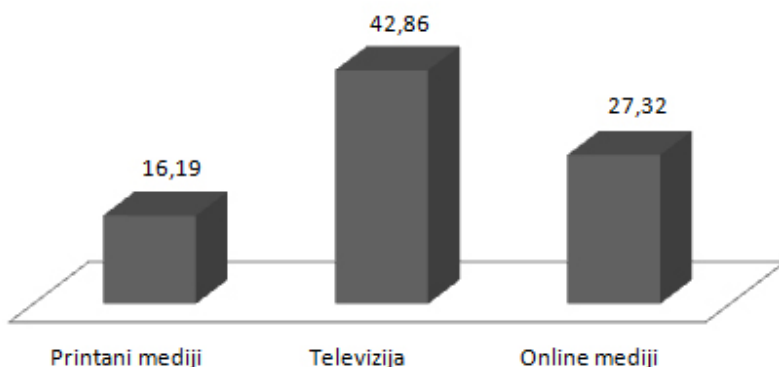

Kada govorimo o vrednovanju vijesti na pozitivne, neutralne i negativne, činjenica je da su u online medijima vijesti uglavnom agencijske, po principu “copy-paste“, te da je ogroman broj tih članaka neutralan. Napominjemo da je više ovakvih vijesti u online medijima nego u štampanim i da radije da u agencijskim vijestima nema mnogo negativnih.

Za kraj ovakvog prikaza, napravile smo i poređenje između štampanih medija, televizije i online medija kada je u pitanju pozitivno izvještavanje o dešavanjima vezanim za LGBT teme iz BiH.

Pozitivno izvještavanje o LGBT temama u kontekstu BiH

■ Medij (%)

Televizijski prilozi su medijska forma koja je najblagonaklonija LGBT temama, dok je u štampanim medijima ta blagonaklonost najslabija.

4.2. Nema lijeka za staru boljku

Rasterećeni pravilima koja podrazumijevaju novinarske forme poput vijesti i izvještaja za koje se podrazumijeva neutralni pristup uz poštivanje obje strane te izbjegavanje govora mržnje, ostrašćenosti i nametanja bilo koje vrste ličnog stava, autori_cе novinskih kolumni i komentara, u kojima je autorsko polazište, pristup i prezentacija vlastitog stava poželjno, nerijetko prostor autorske slobode dožive kao i prostor potpuno neselektivnog iznošenja vlastitih razmišljanja bez elementarnog preispitivanja da li bi to i na koji način moglo uvrijediti čitatelje_ice.

Pisanje novinskog teksta u formi vijesti ili izvještaja podrazumijeva osnovne postulate vezane za provjeru informacije, izvora i sl. (mada se ni to ne radi uvijek), što je pristup kojim se umanjuju mogućnosti pravljenja grešaka tako da u konačnici, bez obzira na vještinu i znanje novinara_ke, dobijemo informaciju koja ima kakvu-takvu sredinu, glavu i rep. Sloboda praznog papira namijenjenog za nastanak kolumne može iznjedrili neprecizno poredane misli i zaključke autora_ica na osnovu kojih čitatelj_ica ima dojam da je tekst nastajao minut prije preloma novine, bez jasne namjere i smisla, samo sa jasnom porukom da je različitost nepoželjna.

Takav primjer je i komentar pod naslovom *Sirotinjska zabava*, autora Darka Momića, objavljen u dnevnom listu 'Press RS' na 2. stranici, 31. januara 2013. godine. Polazeći od pretpostavke da svi priželjkuju legalizaciju prostitucije a niko ne smije glasno da je traži, autor navodi primjer banjalučkog odbornika PDP-a u gradskoj skupštini Marinka Umičevića koji je 'kao predsjednik košarkaškog kluba invalida iz Banja Luke pokrenuo inicijativu za legalizaciju prostitucije u Republici Srpskoj'.²⁰ Umičevićevo pozivanje na Mađarsku koja svake godine 'od tog biznisa obrne milijardu maraka' autor definiše kao razumno objašnjenje te navodi kako cijela inicijativa ukazuje na nemogućnost 'invalida da zadovolje svoje seksualne potrebe'. Autor odbornikovu inicijativu pozdravlja, dovodi je u vezu sa borbom za prava 'invalida' te je oslobađa od svakog oblika politikanstva označavajući je kao razumno.

Već u sljedećem redu osobe koje su se pobunile zbog namjere da se verifikuje istorijska nepravda prema ženama koje su 'tim zanatom počele da se bave zbog teške ekonomske situacije' on označava kao dušebrižnike uz zazivanje boga u formi čuđenja riječima: 'Budi bog s nama'.

20 Iako to ovoga puta nije tema, trebalo bi svakako napomenuti da korištenje nekorektnog oblika invalid umjesto korektnog osoba sa invaliditetom samo može upućivati na nerazumijevanje problematike o kojoj se govori.

Sve ovo, na prvi pogled, nema nikakve veze sa LGBT temama i govorom mržnje upućenim prema LGBT osobama. Nema, sve dok autor, završavajući svoj tekst u velikoj žurbi, ne počne da se bavi opštim mjestima iz oblasti teorije zavjere i LGBT lobija te evropskog novca namijenjenog za promociju LGBT prava. Jer on podržava 'dušebrižnike koji se protive legalizaciji ako to podrazumijeva još jedan korak ka legalizaciji istospolnih brakova ili drugih uvrnutih stvari i pošasti koje nam dolaze sa Zapada'. Nakon te pretpostavke, autor ipak zaključuje da neće biti tako jer se 'dušebrižnici zahvaljujući parama koje dobijaju iz Evrope tim novcem bore za prava LGBT osoba' te ih poziva da 'lepo kažu zašto su im prava tzv. seksualnih manjina ispred prava invalida na normalan seks'. Osim što vrijeđa LGBT osobe i one koji se bore za njihova prava aludirajući na uvozni novac kojim se finansira rad nevladinog sektora te ne propušta jedan od najčešćih stereotipa o homoseksualnosti kao 'proizvodu' sa Zapada, autor banalizuje i probleme osoba sa invaliditetom, što je bila i polazna osnova za nastanak teksta, svodeći borbu za njihova prava na onu koja se tiče zadovoljenja seksualnih potreba.

4.3. Različita TV lica istog događaja i druge pozitivne TV prakse

Povorke ponosa u Crnoj Gori, najprije u Budvi a potom u Podgorici, označile su svojevrsnu prekretnicu na planu afirmacije LGBT prava i izlaska LGBT osoba iz nevidljivosti u specifičnom dijelu regije kakav je Crna Gora sa dominantnim heteropatrijarnim okvirom, opjevanim u bogatoj epskoj tradiciji preuveličavanja i herojstva koje se isključivo ogleda u junačkoj figuri muškarca neupitne heteroseksualne orijentacije. Muški brkovi bili su jedan od vizuelnih simbola podgoričke povorke, što je jednog vremesnog crnogorskog brkajliju natjeralo da ih odstrani. Iako je to bio čin ljutnje i otpora prema Drugom i Drugaćijem, može se na simboličnom nivou tumačiti i kao ritualni oblik odbacivanja stega tradicije.

Primjer sa brkovima u ovom slučaju poslužio nam je kao ilustracija na koji način možemo isti događaj različito tumačiti. U elektronskim medijima na različit način pročitana ista vijest može imati različitu poruku. To su samo neki od oblika manipulacije čiji uzrok nekada i nije svjesna namjera već površnost i izostanak analitičnosti, što je, nažalost, česta odlika današnjeg medijskog izvještavanja.

U Dnevniku TV kuće Al Jazeera od 20. oktobra 2013. godine emitovana je vijest o neredima i sukobima na podgoričkim ulicama povodom Parade ponosa. Intonacija kojom je vijest saopštena primjerenija je izvještajima sa prvih ratnih linija. 'Eskalacija nereda, detonacije, nadlijetanje helikopterom grada, neke ulice blokirane, šezdesetak

izgrednika povrijeđeno...' – termini su kojim je ispunjena kratka informacija (prilog traje 25 sekundi) o povorci ponosa u Podgorici. Kako je fokus balkanskog ogranka velike medijske kuće na važnim regionalnim događajima, bez obzira da li se održavaju u Podgorici, Zagrebu ili Sarajevu, moglo se očekivati da će podgorička povorka biti tretirana na kompleksniji način u formi koja je zaokružena, sa tačnim informacijama bez korištenja termina poput neke, više njih i sl. Svakako i sa izjavama aktera_ica događaja i sa osudom nasilja.

U ovom slučaju, dramatičnom intonacijom i prenamaglašenim akcentiranjem nemilih događaja, možda nesvjesno i nenamjerno, šalje se poruka kako slične događaje treba izbjegavati i ne pokušavati organizovati. A cilj povorke, bilo gdje da se organizuje, nije širenje straha već način da LGBT osobe izađu iz začaranog kruga nevidljivosti, što je jedan od osnovnih preduslova borbe za njihova prava.

Povodom istog događaja, banjalučka Alternativna televizija (novinarica Marina Mišić), u svojoj centralnoj informativnoj emisiji, emitovala je prilog koji predstavlja primjer na koji način treba izvještavati sa događaja koji nose određenu dozu rizika ali čija poruka i važnost nadilazi probleme koji ih prate. U uvodnom dijelu saznajemo detalje vezane za izgrede i reagovanja policije, koliko je osoba povrijeđeno i privedeno, koja su sredstva prosvjednici koristili i na koji način je reagovala policija, ali se uvod završava važnom informacijom – učesnicima šarene povorke, kako je novinarka rekla, 'ni dlaka sa glave nije nedostajala' zahvaljujući organizovanim, profesionalnim i jakim mjerama obezbjeđivanja povorke od strane policije. Prilog se nastavlja izjavom predsjednika organizacionog odbora podgoričke Povorke ponosa kako od tog dana LGBT osobe u Crnoj Gori nisu nevidljive i kako će nastaviti borbu sve dok LGBT osobe ne budu punopravne kao i ostali građani_ke. Dalje se ističe jedna od najvažnijih komponenti aktivizma u bivšoj Jugoslaviji, tj. zajedničko djelovanje i učestvovanje na povorkama ponosa predstavnika_ca LGBT zajednice sa prostora cijele bivše zajedničke države. To se upotpunjuje izjavom beogradskog aktiviste. Ono što je potpuno zanemareno u informaciji emitovanoj na Al Jazeera-i saznajemo na Alternativnoj televiziji. Povorku ponosa u Podgorici, naime, podržala je crnogorska vlada. Tako smo imali priliku vidjeti i izjavu crnogorskog ministra za manjinska prava. Prilog se završava navođenjem kako je osim izgrednika jedini javni protivnik povorke ponosa bila crnogorska crkva koja je uputila pismo negodovanja ali sa paragrafom kako to nije poziv na nasilje protiv bilo koga.

Jako je važno u priložima koji tretiraju ovakve i slične događaje dati potpunu informaciju o stavu crkve, na primjer, jer nizom suprotnih primjera dodatno se podgrijava usijana atmosfera čemu svjedoče selektivno odabrane izjave vjerskih lidera izvađene iz konteksta, što onima koji su protiv posluži kao dodatni argument upravo za nasilje. Protivljenje i poziv na nasilje dijametralno su suprotne kategorije i u načinu izvještavanja Alternativne televizije to je jasno i pokazano prilogom.

Sarajevski otvoreni centar i Internews u 2013. godini, na osnovu kontinuiranog praćenja medijskog izvještavanja o LGBT temama, izdvojili su bosanskohercegovačke medije koji su svojim radom potvrdili jasnu uredničku politiku i profesionalni odabir koji podrazumijeva korektno izvještavanje o LGBT temama. Pored nagrada za sedmični magazin Dani i portal Radio Sarajevo, pohvalu je dobila i Federalna televizija. Primjeri koje izdvajamo potvrda su ispravne procjene prilikom prepoznavanja profesionalnosti medija u BiH. U dnevniku Federalne televizije 20. avgusta 2013. godine objavljen je izvještaj o predstavljanju filma u Sarajevu autora Tomislava Ladišića povodom splitske povorke ponosa kao i izložbi posvećenoj istom događaju u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra i Ambasade Norveške u BiH. Novinarka Elvira Tatlić već u uvodu naglašava kako je prajd prije svega protest za ljudska prava. To je važno jer ma koliko mislile da se to podrazumijeva, poželjno je napomenuti, zbog zlonamjernih interpretacija razloga i cilja okupljanja u formi parade. Dalje nastavlja podsjećanjem na prvu splitsku povorku koju su pratili neredi, o čemu između ostalog Ladišićev film i govori, te naglašava zajedništvo i ljubav ljudi koji su stali kao aktivisti i aktivistice prve splitske povorke ponosa. U svom izvještaju novinarka koristi dobro odabranu izjavu sagovornika. Odabir izjava često je primjer manipulacije. Mogućnost da ona ne bude izvađena iz konteksta ili da je ne prati pogrešan, zlonamjieran ili netačan uvod novinara_ke zasniva se na ličnoj novinarskoj odgovornosti i poštovanju profesionalne etike.

U izjavi sagovornik Ladišić napominje kako seksualnost ne određuje čovjek, kako je seksualni identitet druge osobe, bez obzira koliko nam je bliska, nešto o čemu ne moramo ništa znati te kako smo prije svega ljudi. Dalje saznajemo kako je predstavljanje filma samo jedna u nizu sedmodnevnih aktivnosti koje realizuje Sarajevski otvoreni centar s ciljem osnaživanja predstavnika i predstavnica LGBT osoba. 'Prava LGBT osoba su ljudska prava koja uživaju pripadnici zajednice kao individue a ne kao pripadnici kolektiva. Ista prava za sve, glasio bi princip', riječi su kojima novinarka završava svoj izvještaj pokazujući kako se ozbiljnim pristupom događaj na kom se predstavlja neki od rezultata LGBT aktivista_ica može iskoristiti i kao povod da se ponovi ono što bi već sada trebalo svima biti poznato. U tome i jeste razlika između profesionalnog i površnog praćenja događaja, bili oni vezani za LGBT teme ili ne.

U centralnoj informativnoj emisiji Federalne televizije od 21. avgusta 2013. godine objavljen je izvještaj novinara Ivana Šarčevića o lošoj slici izvještavanja medija o LGBT osobama.

Povod je bila info sesija za predstavnike_ice medija, jedna u nizu koju je u protekloj godini Sarajevski otvoreni centar uz podršku Internews organizovao. 'Neispravna terminologija i senzacionalističko izvještavanje o povorkama ponosa imaju veliki uticaj na javnost. Dugo se preko medija pokušavala stvoriti slika kako su LGBT osobe

nešto strano u našem društvu i kako nam te osobe dolaze izvana, ocjena je predstavnika ove populacije', stoji u najavi priloga, što je ispravan način uvođenja gledatelja_ica u suštinu problema vezanog za kreiranje medijske slike o LGBT osobama. U uvodu priloga napominje se nezadovoljstvo zbog načina medijskog izvještavanja o povorkama ponosa, o pogrešnim slikama koje kao ilustracija prate određene medijske tekstove, o izjavama koje su izvučene iz konteksta zbog kojih LGBT osobe gube povjerenje u medije uz pogrešan akcenat na izdvajanju novca za mjere osiguranja koje prate organizaciju okupljanja kakva je povorka ponosa. Ukratko i vrlo jasno, novinar je u uvodu naveo neke od osnovnih problema vezanih za pogrešne medijske interpretacije događaja koje realizuju LGBT aktivisti_ce te uvrstio izjavu učesnice info sesije Matee Popov, aktivistice iz Zagreba, koja pojašnjava da se novac na osiguranje ne troši zbog povorke već zbog izgreda fašističkih i sličnih skupina.

U nastavku TV priloga novinar potpuno objektivno na osnovu informacija dobijenih na info sesiji predstavlja medijsku sliku iz domaćeg okvira koju prate neadekvatne fotografije nasilnika i polugolih muškaraca.

Pogrešan izbor opreme teksta ilustruje se i primjerom tekstova iz izjave Lejle Huremović iz Sarajevskog otvorenog centra o posljednjem pokušaju održavanja parade ponosa u Beogradu sa fotografijama nasilja nad LGBT osobama ili aktivistima_cama. Novinar je to propustio naglasiti, ali je pažljivom gledatelju_ici jasno da je takav pristup opremanja teksta sa fotografijama koje svjedoče o nasilju jedan od načina zastrašivanja LGBT osoba i indirektnog ukazivanja na nepotrebnost ili štetnost javnih okupljanja koja imaju za cilj borbu za LGBT prava.

Za pohvalu je i to što je novinar Šarčević u prilog uvrstio i anketu snimljenu na ulicama Sarajeva. Ankete su često vrlo vješt oblik manipulacije i ukoliko su namjere neprofesionalne, često mogu poslužiti kao potvrda teza koje su prethodno iznesene a bazirane su na ličnom razmišljanju autora_ice i nisu odraz objektivnih okolnosti. U ovom slučaju imamo podijeljena mišljenja ispitanika_ca i, što je najvažnije, među njima one koji nemaju ništa protiv LGBT populacije.

Novinar izvještaj završava navođenjem slabih izgleda za skorom organizacijom povorke ponosa u BiH pozivajući se na Lejlu Huremović koja je na info sesiji takvu situaciju objasnila nedovoljno jakom LGBT zajednicom u našoj zemlji te u zadnjoj rečenici najavljuje planirane aktivnosti vezane za edukaciju policije i psihologa što je dobar način završetka koji sugerira strategiju i plan aktivnosti a ne slučajno organizovan događaj i njegovo slučajno medijsko praćenje.

Jedan od gorućih problema LGBT zajednice u BiH jeste činjenica da zločin iz mržnje zbog seksualne orijentacije nije uvršten u zakonodavstvo Federacije BiH, za razliku od Republike Srpske i Brčko distrikta. Zbog toga je bilo jako važno medijski

profesionalno ispratiti neformalnu edukaciju policijskih službenika_ca u Konjicu u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra, o čemu je za informativnu emisiju Federalne televizije, Federaciju danas od 24. septembra 2013., izvještavao novinar Goran Karanović. Riječ je i o pohvalnom uredničkom odabiru ove medijske kuće da se posveti prostor prvoj neformalnoj edukaciji takve vrste u našoj zemlji koja je u ovom slučaju organizovana za dvadeset policajaca_ki iz Kantona Sarajevo. Važnost njihove senzibilizacije za pristup u radu sa LGBT osobama navedena je u uvodu TV priloga.

Iz izjave Emine Bošnjak iz Sarajevskog otvorenog centra saznajemo kako je tema bila bazična terminologija i razbijanje predrasuda i stereotipa u radu sa LGBT osobama. Dalje, od Sanje Juras, aktivistice iz Zagreba, saznajemo kako su sličan princip uvele zapadne zemlje kako bi se policijski službenici_e senzibilizirali za rad na zločinima iz mržnje nad LGBT osobama. Novinar Karanović dalje navodi kako su teme neformalne edukacije u Konjicu dio redovnih nastavnih planova brojnih policijskih akademija u Evropi, uključujući Hrvatsku, što potvrđuje i izjava Josipa Bilandžije, koordinatora za rad policije u zajednici MUP-a Kantona Sarajevo. Novinar Karanović prilog završava podsjećanjem da zločin iz mržnje zbog seksualne orijentacije još uvijek nije uveden u zakon Federacije BiH. Izvještavanje o događaju u Konjicu primjer je predstavljanja šire slike i detektovanja osnovnih problema, što je i razlog da smo ga uvrstile među pozitivne primjere.

Iako zvuči paradoksalno da postoje razlike u tretmanu, lezbejke su unutar LGBT zajednice ugroženije u odnosu na gejeve i bi osobe. Često su izloženije diskriminaciji nego muškarci koji se deklarišu kao osobe istospolne seksualne orijentacije. Lezbejke su najčešće žrtve dvostruke diskriminacije, zbog istospolne seksualne orijentacije i zbog toga što su žene. Zato je važno što se televizija HAYAT u svojoj centralnoj informativnoj emisiji Vijesti u 7 odlučila da prati treću info sesiju posvećenu LGBT temama u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra i Internews-a čija je tema bila lezbejski identitet, položaj žena drugačije seksualne orijentacije u društvu. U samom uvodu novinarka naglašava kako u mnoštvu priča o različitim pravima zaboravljamo na ono osnovno, pravo na izbor. Što je ujedno i odličan početak izvještaja o temi kojom se bavila. Njena sagovornica Dragana Todorović, aktivistica iz Beograda i učesnica info sesije, saopštila je kako je diskriminacija prema lezbejkama prisutna u svim sferama, u obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i u privatnoj sferi zbog nasilja nad ženama. O problemu dvostruke diskriminacije lezbejki govorila je u prilogu NTV Hayat i Lejla Huremović iz Sarajevskog otvorenog centra te o njihovom položaju u aktivističkom okviru koji se nalazi između LGBT i ženskog aktivizma.

U izdvojenim, pozitivnim TV primjerima, osim korektnog i profesionalnog načina izvještavanja, primijetimo i pomak u pristupu. Naime, u svakom od spomenutih primjera sami autori i autorice TV priloga iskoristile su priliku da barem u jednoj do dvije rečenice skrenu pažnju na važnost poštovanja LGBT prava, nužnost tolerancije i otvorenosti.

Stalna edukacija, radionice i info sesije, koje je do sada najčešće organizovao Sarajevski otvoreni centar, očigledno su imale pozitivan učinak barem na jedan dio medijskih predstavnika_ca, što stvara nadu da će ovi pozitivni pomoci dovesti do trajnog boljitka u oblasti izvještavanja o LGBT temama i ljudskim pravima uopšte.

4.4. Dobri dani novinarstva, i dalje

Na putu zaštite prava LGBT osoba pred zakonom, policajci_ke su najčešće prva stanica. Senzibilizacija policijskih službenika_ca iznimno je važna da bi LGBT osobe izgradile povjerenje u policijske snage i ohrabrile se da prijave slučajeve nasilja i kršenja svojih prava. Kada policijski službenici_e iniciraju sastanak sa predstavnicima_ama Sarajevskog otvorenog centra s ciljem zajedničke saradnje, onda je jako važno da o tome izvijeste i mediji kako takav primjer ne bi ostao usamljen slučaj i kako bi se javnost što više upoznala sa važnošću ostvarivanja prava LGBT osoba. Sa jasnom uređivačkom politikom vezanom za tretiranje LGBT tema i 2013. godine kao i godinu dana ranije, ističe se sedmični magazin Dani koji je, između ostalog, objavio informaciju o pomenutoj saradnji policijskih službenika_ca stanice Centar sa predstavnicima_ama Sarajevskog otvorenog centra. Dani u svom tekstu objavljenom 7. februara 2013. donose stav policijskih službenika_ca stanice Centar i njihovu jasnu opredijeljenost da stoje u zaštiti svih osoba bez obzira na njihovu religiju, nacionalnost, seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet. Također je saopšteno kako su posteri sa napisima 'Policija je tu da štiti sve osobe' i 'Zaustavimo diskriminaciju i nasilje nad LGBT osobama' postavljeni na svim policijskim stanicama u Kantonu Sarajevo te da su se uključili u kampanju zagovaranja prava LGBT osoba. Osim važnosti prenošenja informacije o susretu policije i predstavnika_ca organizacije koja se bavi pravima LGBT osoba, važno je i što se na kraju teksta sugerše kako bi sličan primjer trebale slijediti i policijske stanice u drugim gradovima, posebno onim u kojim zločini iz mržnje nisu nikada procesuirani.

Osim aktivista_ica i organizacija koje se bave LGBT pravima, mediji mogu i trebaju biti važan saveznik u borbi za ostvarivanje prava LGBT osoba. Izvijestiti o svim aktivnostima koje se provode na putu senzibiliziranja javnosti trebala bi biti obaveza medija kako bi ideja aktivizma, podrške, tolerancije i otvorenosti zaživjela u javnom prostoru. Zato je važno što je Dnevni list u tekstovima od 16. i 18. februara 2013. prenio informaciju o projektu Coming out! Zagovaranje i zaštita LGBT osoba koji finansira Evropska unija, a provodi Fondacija Heinrich Böll, Ured za BiH, zajedno s partnerskim organizacijama Sarajevskim otvorenim centrom i Fondacijom CURE, čiji je cilj zagovaranje i zaštita prava jedne od najdiskriminisanijih i najnevidljivijih skupina u društvu kakva je LGBT.

4.5. Bizzar

Često fascinira sposobnost određenih autora_ica da na jako malom prostoru, u svega nekoliko rečenica, poredaju niz stereotipa a potom u različitim pravcima upute i niz uvreda. I još da, kao u primjeru magazina Azra, od 23. oktobra 2013. godine, započnu sa pokušajem odmaka od stereotipa i odu u potpuno suprotnom pravcu. U rubrici bizzar navedeno je kako se obično misli da gej muškarci nose roza odjeću, bave se modom i tolerantni su, no to je, kako kažu, 'urbana legenda'. U nastavku ne slijedi objašnjenje kako je bilo koje poistovjećivanje stila odijevanja i izbora zanimanja banalno i rezultat podlijevanja stereotipima, već se navode primjeri iz spektra drugih boja. Nepoznati autor_ica piše: 'Mnogi od njih nose crno, politički su okorjeli desničari i rade za Srpsku pravoslavnu crkvu. Čak sedam vladika SPC su pripadnici LGBT populacije, neki od njih su i dokazani pedofili, umiješani u brojne afere, a penzionisani vladika Kačavenda bio je i akter porno filmova sa mladićima'. Iskoristiti aferu vladike Kačavende ili bilo kog vjerskog službenika za označavanje cijele jedne vjerske zajednice kao nemoralne, bizarno je u skladu sa nazivom rubrike. Tim prije što se pedofilija stavlja u isti okvir kao i istospolna seksualna orijentacija, a uz postojeće etikete koje u medijima prate LGBT osobe (roza odjeća, moda i sl.) pripisuje im se i vjersko službovanje te desničarske sklonosti. Problem vladika nije problem LGBT zajednice već vjerske zajednice i njenih poglavara, posebno ako znamo da se određenim vjerskim redovima ne dozvoljava nikakvo prakticanje seksualnih zadovoljstava, bilo istospolnim bilo heteroseksualnim.

Da u određenim medijima tekstovi o LGBT temama i dalje služe kao zabava za dokone čitatelje_ice potvrđuje i primjer iz Dnevnog avaza i teksta objavljenog 14. avgusta 2013. godine u kom se navodi kako je u SAD-u prema važećim normama homoseksualnost i dalje bolest te kako je glumac Metju Mur poslije regularnog pregleda u kalifornijskoj klinici dobio dijagnozu 'homoseksualno ponašanje'. Čitatelji_ice su svakako ostali uskraćeni za informaciju kako je došlo do takve vrste propusta a novinaru_ki informacija o pogrešnom pristupu u kalifornijskoj klinici nije poslužila kao inspiracija za nastanak šireg teksta u kom bi bilo pojašnjeno od kada je homoseksualnost uklonjena sa listi bolesti.

Dnevni avaz u izdanju od 2. juna objavio je reagovanje Helsinškog odbora za ljudska prava RS u kojem osuđuje izjavu Marka Pavića, gradonačelnika Prijedora, koji je skup organizovan povodom obilježavanja Međunarodnog dana bijelih traka, na kom su se građani_ke okupili da iskažu solidarnost sa žrtvama masovnih zločina počinjenih u tom gradu i širom BiH, izjednačio sa običnim slavljem i gej paradom. Ovaj primjer sem o besramnosti gradonačelnika svjedoči i o sramnom položaju LGBT osoba u Bosni i Hercegovini gdje ukoliko želite nekoga uvrijediti onda ga izjednačite sa LGBT populacijom. Također je i nesmotrena reakcija Helsinškog odbora koji se trebao fokusirati na termin slavlje a ne i sam percipirati gej paradu kao uvredu.

U beogradskim Večernjim novostima (izdanje za Republiku Srpsku) objavljen je tekst 19. juna 2013. autora_ice potpisane inicijalima D.M.S. povodom zahtjeva šefa delegacije Evropske unije da se parada ponosa u Beogradu održi na otvorenom. Tekst počinje komentaram kako će 'izgleda Srbija na putu do Evropske Unije morati da prođe kroz špalir duginih boja' što se ne mora nužno doživjeti kao negativna intonacija da se u nastavku teksta nije potvrdila jasna namjera. Autor_ica konsultuje jednog stručnjaka za bezbjednost koji tvrdi kako je narod gladan i kako će za obezbjeđivanje trebati dva puka vojske i kordon policije. O tome kakve veze glad naroda i LGBT prava imaju, autor_ica ne objašnjava, jednako kao što nema potrebu konsultovati još neko mišljenje jer procjenjivanje bezbjednosne situacije ne može biti zasnovano na stavu i procjeni samo jednog stručnjaka. U tekstu se koristi i izjava člana pokreta 'Dveri' koji slobode i prava svih građana kao očekivane od strane Evropske unije na putu integracije Srbije u evropsku zajednicu dovodi u vezu sa perverzijom tvrdeći da se Evropska unija pretvorila u zajednicu perverznjaka te navodi kako će koristiti sva sredstva kako bi onemogućili organizovanje parade 'skarednosti'. Po izboru sagovornika jasno je da je špalir duginih boja pretežak teret za medijski prostor autora_ice teksta.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Sigurnost života LGBT osoba zavisi od svakodnevne društveno-psihološko-pravne mreže u kojoj ljudi žive, ali i medijske reprezentacije onoga što obilježava dijelove njihovog života. LGBT osobe nisu više potpuno nevidljive u javnosti kada su pravni ili socijalni problemi u pitanju, ali, nažalost, to važi i za javnu stigmatizaciju, pa i nasilje.

5.1. Opšti zaključci istraživanja

Uopšteni zaključak bio bi da se ipak, i pored mnogobrojnih neetičnih i neprofesionalnih primjera izvještavanja, otvorio prostor za optimizam, jer se broj medijskih objava o LGBT politički relevantnim temama značajno povećao u odnosu na prethodnu godinu, a u načinu pisanja određenog broja novinara_ki čita se dosljednost u bavljenju LGBT temama, te istraživački pristup koji rezultira kvalitetnijim člancima.

Način medijskog izvještavanja o LGBT temama ogledalo je u kom se odražava ukupan odnos društva i stepen upućenosti u pitanja i probleme koji su u vezi s položajem LGBT osoba u BiH. S druge strane, deficit ozbiljnog pristupa i manjak vremena često vodi ka odabiru sadržaja koji samo treba da *popune* prostor u određenom medijskom izdanju bez elementarnog preispitivanja da li će i na koji način neki od plasiranih sadržaja nekoga uvrijediti ili pozvati na širenje mržnje ili nasilja.

Jedan od oblika upitne novinarske angažovanosti jeste i prenošenje saopštenja koja stižu iz organizacija koje se bave zaštitom LGBT prava. Na jednak način oni koji se bave novinarstvom ne izlazeći iz redakcija pristupaju i drugim temama, tako da LGBT oblast nije izdvojen slučaj. Ističemo specifičnost do koje se analizom došlo, i koja je u proturječju s idejom da je internet najslobodniji medij, tj. mjesto na kojem se mogu naći najrazličitija mišljenja. Naime, upravo su online mediji, u našoj komparativnoj analizi medija kroz pozitivne, neutralne i negativne primjere, prepoznati kao mjesto objavljivanja tekstova, uslovno označenih, *neutralnih* vrijednosti. Svakako jeste pozitivno što su u ogromnom broju prenosili vijesti vezane za LGBT dešavanja, teme i osobe. Ipak su ti tekstovi označeni kao neutralni jer nisu iskorišteni medijski potencijali interneta, a nije se vidjela ni angažovanost novinara_ki da sami doprinesu temama.

Kroz određene primjere primjetan je pozitivan pomak zahvaljujući brojnim info sesijama, radionicama i predavanjima čije su teme bile vezane za LGBT medijsku kulturu, jer se kroz izvještavanje o ovim događajima širio kontekst priče o LGBT pitanjima i tema se predstavljala sveobuhvatnije. Ohrabruje i dosljednost i kontinuiranost u

bavljenju ovim temama koju su pokazali mediji koji su i prethodnih godina bili označeni kao pozitivni primjeri i u prošlogodišnjem izvještaju *Čekajući ravnopravnost*.

Iako su se ove godine prvi put pratila izvještavanja televizija, radiostanica i web-portala, ohrabruje veliki broj njihovih medijskih objava, posebno na internetu. Treba pohvaliti domaće TV kuće koje su, sve zajedno, više od dva sata svog prostora (preko 120 minuta) posvetile LGBT temama, vrijeme koje nije zanemarivo kada se uporedi sa minutažom koju dobijaju druge manjinske grupe. S obzirom na to da se štampani mediji prate već treću godinu zaredom, imamo preciznu sliku o tome da se broj tekstova povećava: u odnosu na prošlu godinu, broj štampanih priloga porastao je za 277, te je u skladu s tim u porastu i pisanje o temama iz BiH i pozitivni tekstovi (u prošloj godini bilo ih je samo 28, dok ih je ove godine čak 173).

5.2. Posebne preporuke

Preporuke koje ovdje navodimo oslanjaju se na metodološki princip koji smo slijedile razvrstavajući sav materijal u toku rada na analizi.

da se LGBT osobe prikazuju po istom principu kao i heteroseksualne – kroz svoja interesovanja, profesije, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz svoju seksualnost

da se, kada se piše o pravima LGBT osoba, mora imati uvijek u vidu zakonska regulativa koja se odnosi na seksualnu orijentaciju, jer u BiH postoje zakoni koji zabranjuju svaki vid diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i neophodno je da novinari_ke znaju za to i da ne podržavaju, implicitno ili javno, diskriminatorne stavove

da su jezik i terminologija kojim se pišu tekstovi vezani za LGBT teme politički korektni

da se ilustracije tekstova ne biraju tendenciozno i u namjeri da se tema prikaže u zabavnom, šokantnom ili seksualiziranom svjetlu

da tekstovi koji se bave dešavanjima u BiH budu posebno pažljivo analizirani, jer iako dešavanja u regiji jesu značajna i za BiH, posebno ona koja se tiču društvenih pitanja, pravnih aspekata i ideologije koja je za ili protiv LGBT zajednice, trebalo bi afirmisati pisanja o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT ljudi u našoj zemlji.

I za kraj, slika načina na koji se prate LGBT teme u bh. medijima jeste slika i ukupnog stanja medijskog izvještavanja, jer slične primjere proizvoljnog, površnog i nekorektnog pristupa izvještavanju možemo naći i kada je riječ o drugim oblastima i temama. Kada se piše o marginalizovanim i diskriminisanim grupama možda bi se moralo pisati pažljivije i osjetljivije, budući da su u pitanju grupe koje su već društveno stigmatizirane i zanemarene, pa tu situaciju mediji ne bi smjeli perpetuirati.

6. LITERATURA

- Čaušević, Jasmina (2013) Brojevi koji ravnopravnost znače – Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Čaušević, Jasmina, Kristina Ljevak (2012) Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Čaušević, Jasmina, Lejla Huremović (priredile, 2013) Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Čaušević, Jasmina et al. (2013) Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Zdravstvo. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- Čaušević, Jasmina, Saša Gavrić (priredili, 2012) Pojmovnik LGBT kulture. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll.
- Čustović, Mia, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013) Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Unutrašnji poslovi. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- Dračo, Ivana et al. (2013) Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- Huremović, Lejla (priredila, 2012) Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Huremović, Lejla, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile, 2012) Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu (2012) Sarajevo. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_U_SJENI.pdf
- Marko, Davor, Dragana Dardić (2013) Analiza medijskih sadržaja. Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka.
- Numanović, Amar et al. (2013) Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Pravosuđe. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- Rašević, Dragana et al. (2013) Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Političke partije. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.
- Spahić, Aida, Saša Gavrić (priredili, 2011) Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll.

Spahić, Aida, Saša Gavrić (priredili, 2012) Čitanka LGBT ljudskih prava. Drugo dopunjeno izdanje. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll.

Tajić, Lea (2013) Medijska pismenost u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Internews u BiH.

Tešanović, Nataša (uredila, 2012) Balkanski medijski barometar: Bosna i Hercegovina 2011. Dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09053.pdf>

Lejla Huremović (1987), završila studij odnosa s javnošću na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, gdje trenutno privodi kraju master studij odnosa s javnošću. Tokom 2010. i 2011. godine radila je u Vijeću za štampu u BiH. Od septembra 2011. radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica. Radila je analizu štampanih medija LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini.

Kristina Ljevak (1980), urednica Redakcije za kulturu Federalne televizije i koordinatorica u Udruženju za afirmaciju kulture i umjetnosti 'Zvono'. Autorica tekstova i analiza iz oblasti LGBT prava. Sa Jasminom Čaušević uradila analizu štampanih medija Čekajući ravnopravnost – analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2011. i 2012. godini.

Jasmina Čaušević (1976), diplomirala jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Magistrica društvenih nauka iz oblasti rodnih studija pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Urednica, autorica ili koautorica u brojnim publikacijama. Trenutno se bavi feminističkim kritičkim analizama jezika, te posebno kulturom, pravima i potrebama LGBT osoba. Od 2013. godine radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica.

DODATAK²¹ **RJEČNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA**

AKTIVIZAM

Aktivizam je djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni, koje u svojoj osnovi ima neko političko uvjerenje, i može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako LGBT aktivizam po definiciji nije nužno radikaln, najčešće se javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga suprotstavlja odnosima heteronormativne moći koja teža da održi status quo.

ASIMILACIJA

Krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među heteroseksualcima_kama i homoseksualcima_kama. Uvjerenje koje ovdje vlada izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za dominantnu kulturu prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima, privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No, kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promoviraju upravo najmanje ugroženi pojedinci.

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze coming out of the closet, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkrice i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog

21 Rječnik LGBT pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra. Za dalje čitanje preporučujemo Jasmina Čaušević i Saša Gavrić (ur., 2012). Pojmovnik LGBT kulture. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

AUT (OUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

AUTIRATI (OUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin outirati se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovodenja neke osobe ili grupe osoba u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa osoba dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od neke druge osobe ili grupe osoba u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta grupa grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili više srednje klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date grupe, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva osobe, posebno kada se time želi stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druge osobe na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom Glob teatru kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako ženama nije bilo dozvoljeno da glume u to doba). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerušavanje (otuda fraza in drag – prerušen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene i time provode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra fiksiranim. Drag-kralj (drag king) je lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica je

gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promoviranje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama – na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definirati kao pretpostavka da su svi ljudi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda – ono što je nužno ili nametnuto pojedincima kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao pravog muškarca ili pravu ženu, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Adrienne Rich) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Prema lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu

bio ključ za tumačenje načina na koji funkcionira patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti bifobija]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

HOMONEGATIVNOST

Psihologija homonegativnost određuje kao pojavu kada osoba, usljed internalizirane homofobije, negativno doživljava vlastitu seksualnu orijentaciju.

INTERNALIZIRANA HOMOFBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Ona osoba koju privlače osobe istog spola.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. Lezbejka je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznošila ljubav među ženama.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane vesele (gej) žene, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv homoseksualna osoba. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz homoseksualac, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju gej.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina homoseksualac, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (faggot). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju sa isključivo osobama istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ce istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSEKSUALNA (INTERSPOLNA) OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalnim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima muške ili ženske kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam hermafrodit, koji su obimno koristili liječnici tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra ne stručnim. Interseksualnost (interspolnost) može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih (interspolnih) osoba.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

MATRIJARHAT

Politički ili društveni sistem u kojem dominiraju ili vladaju žene. Pojam je suprotan patrijarhatu. Većina antropologa_inja i historičara_ki uvjerena je da nema dokaza da je matrijarhat ikada zaista postojao u nekom društvu, iako postoje legende i mitovi koji govore u prilog postojanju ovog društvenog sistema.

MIZANDRIJA

Mržnja prema muškarcima ili muškom rodu u načelu.

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

POLIAMORIJA

Mnogostruke ljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašten), postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde

monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao seksualni disidenti_disidentkinje. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Michela Foucaulta i Jacquesa Derrida. Queer teoretičari_ke analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultira represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminiranja osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick, Cindy Patton, Diana Fuss, Leo Bersani i Simon Watney.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt vlastitog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu muškog i ženskog. (Vidi: Rodni identitet)

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, rodno izražavanje), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa

spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo transrodne osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

CISRODNOST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identificira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Preporučuje se izbjegavanje uvredljivog izraza seksualne preferencija, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, aseksualan_a i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept muško – žensko.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Određenje determinirano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija). Društveno su prihvaćeni samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te je time politički nekorektan. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto pravo, bez skretanja (devijacija), nešto nepomiješano, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, normalne i prirodne. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNO

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodnih identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac je, na primjer, transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je dje-

lomično ili potpuno modificirala svoje tijelo i prezentaciju (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije), izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANSVESTIJA/TRANSVESTITE/TRANSVESTITI

Transvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Transvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

U LGBT diskursu, predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem vlastitog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinioca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra Ediciju uređuje Emina Bošnjak

Do sada smo u ovoj ediciji objavili:

Vladana Vasić, Edina Sprečaković (2013)

Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava LGBT osoba za policijske djelatnike_ice.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Böll - Ured u BiH.

Jasmina Čaušević, Lejla Somun-Krupalija, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Zdravstvo.

Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Böll - Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

“Ko smo mi da sudimo drugima“. Ispitivanje javnog mnijenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.

Mia Čustović, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Unutrašnji poslovi.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.

Jasmina Čaušević (2013)

Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.

Damir Banović, Edina Sprečaković (2013)

Izveštaj o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Amar Numanović, Sanela Muharemović, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Pravosuđe.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.

Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (priređile, 2013)

Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić (2013)

Izvještaj o govoru mržnje zasnovanom na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u BiH. Slučajevi iz 2012. i 2013. godine.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Marinha Barreiro, Vladana Vasić, Saša Gavrić (2013)

Pink Report. Annual Report on the Human Rights Situation of LGBT Persons in BiH in 2012.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Marinha Barreiro, Vladana Vasić, Saša Gavrić (2013)

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2012. godini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Damir Banović, Vladana Vasić (2013)

Seksualna orijentacija i rodni identitet: pravo i praksa u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Damir Banović (2013)

Izvještaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić (2013)

Izvještaj o pravnom položaju transrodnih osoba u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)

Monitoring of the implementation of the Council of Europe Committee of Minister's Recommendation on combating sexual orientation or gender identity discrimination.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)

Provedba Preporuka Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić, Sadžida Tulić (2012)

Ne toleriši netoleranciju. Upoznaj svoja prava i koristi ih.
Vodič za LGBT osobe.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Zlatiborka Popov-Momčinović, Saša Gavrić, Predrag Govedarica (priredili_e, 2012)

Diskriminacija – Jedan pojam, mnogo lica.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012)

Čekajući ravnopravnost.
Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Lejla Huremović (priredila, 2012)

Izvan četiri zida.
Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredili_e, 2012)

Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Odabrani naslovi:

Zlatiborka Momčinović-Popov (2013)

Ženski pokret u Bosni i Hercegovini: Artikulacija jedne kontrakulture.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Centar za empirijska istraživanja religije u Bosni i Hercegovini, Fondacija CURE.

Damir Arsenijević, Tobias Flessenkemper (priredili, 2013)

Kojeg je roda sigurnost?
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Adriana Zaharijević (priredila, 2012)

Neko je rekao feminizam?
Kako je feminizam uticao na žene XXI veka.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll / Fondacija Cure

Jasmina Čaušević, Saša Gavrić (priređili, 2012)

Pojmovnik LGBT kulture.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll

Aida Spahić, Saša Gavrić (priređili, 2012)

Čitanka LGBT ljudskih prava. 2. dopunjeno izdanje.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll

Damir Banović (2012)

Prava i slobode LGBT osoba.

Seksualna orijentacija i rodni identitet u pozitivnom pravu u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

William G. Naphy (2012)

Born to be gay. Historija homoseksualnosti.

Sarajevo / Zagreb / Beograd: Sarajevski otvoreni centar / Domino / Queeria.

Prevod na BHS: Arijana Aganović

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

Projekat implementira

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
BOSNA I HERCEGOVINA

Partneri na projektu

 SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR

CURE
www.fondacijacure.org